

NKVD i po sto letech posílá Rusy do lágrů. Historik zkřížil cestu důstojníkovi KGB a FSB a zaplatí zbytkem života

PETRA PROCHÁZKOVÁ

Historik Dmitrijev věnoval svůj život odhalování zločinů, které se odehrály skoro před sto lety. Netušil, že kvůli tomu sám skončí v trestanecké kolonii. Foto: Memorial

Rus Jurij Dmitrijev kopal v lesích Karélie, aby tam nacházel to, co zbylo z obětí bolševických represí. Tajným službám se to nelíbilo. Dostal 13 let. Jak zjistili novináři, do trestaneckého tábora ho poslal generál FSB. Pokračuje v řemesle svých předků z NKVD.

Ruský historik Jurij Dmitrijev, který odhaluje staré zločiny, teď sám sedí za ostnatým drátem. Pomohl mu tam nejspíš generál Anatolij Seryšev, důstojník tajných služeb a poradce prezidenta Vladimira Putina.

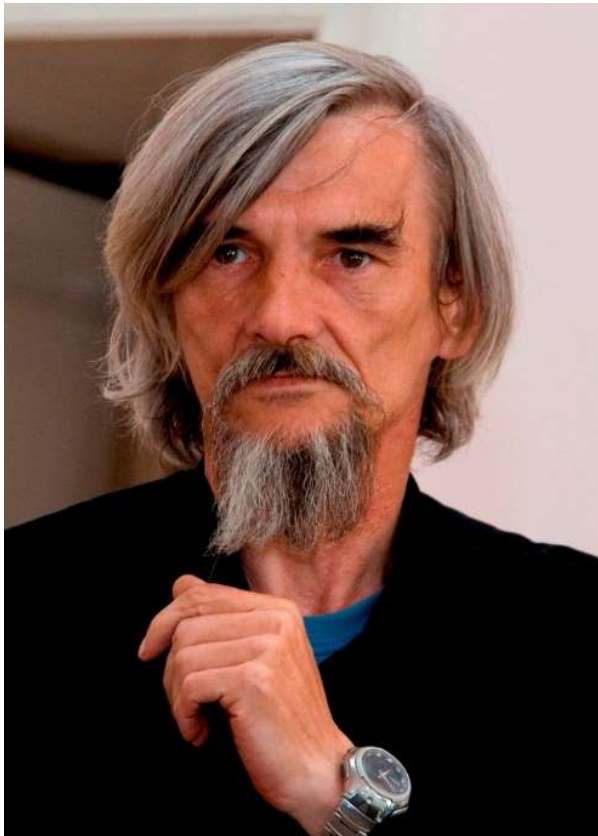
Osudy těchto dvou mužů jako by ilustrovaly složitou a dramatickou ruskou historii. Jedno ruské pořekadlo praví, že v Rusku dnes žijí vlastně jen dvě skupiny lidí – potomci katů a jejich obětí. Občas se jejich cesty znovu – náhodou nebo zákonitě, to nikdo neví – překříží. Jako se zřejmě překřížila životní cesta historika a generála.

Genetická nenávisť

Příběh člena organizace Memorial Jurije Dmitrijeva jsme podrobně popsali, když ho soud nejdřív poslal na 3,5 roku a vzápětí na celých 13 let

do vězení za „násilné jednání sexuálního charakteru spáchané na osobě mladší čtrnácti let“. Měl se ho dopustit na vlastní adoptované dceři.

Dmitrijeva domovská organizace i mnoho ruských a zahraničních politiků, právníků i kolegů z oboru označily proces za zpolitizovaný a nespravedlivý.

Jurij Dmitrijev. Foto: Wikipedie, CC BY-SA 4.0

Tři ruské novinářky **Světlana Osipovová**, **Julie Mutovinová** a **Olga Čurakovová** se do kauzy historika Dmitrijeva zakously.

Když kasační soud potvrdil i na Rusko vysoký trest – 13 let v trestanecké kolonii –, začaly pátrat, co za výjimečnou nepřízní státu vůči jednomu nepřiliš známému historikovi z daleké Karélie vlastně stojí. Nebo možná kdo.

Protože jen to, že odhaluje zločiny bolševického režimu a dává jména obětem i jejich katům, v obou případech lidem dávno zemřelým, se jim zdálo být jako možný skutečný důvod nepřiliš přesvědčivé.

A že by skutečně obtěžoval svou adoptivní dceru a šířil dětskou pornografií, se **podle nezávislých znalců ve skutečnosti neprokázalo**. Pro někoho je ale stále zvrhlým stárnoucím pedofilem, zatímco pro jiné nevinnou obětí režimu. Ani soud si nebyl zcela jistý – už jednou ho totiž viny zprostil. Pak ale někdo zasáhl.

Na začátku byl Stěpan

Na serveru **Projekt** se objevilo podrobné, mnoha zdroji a svědectvími doložené rozsáhlé pátrání, které sahá hluboko do ruské historie. Vlastně až do roku 1889.

V tom roce se totiž narodila jedna z osob, které mají v příběhu odehrávajícím se skoro 120 let poté významnou roli. V Irkutské gubernii, na ruském Dálném východě, kde je klima drsné a čas plyne pomaleji než kdekoliv jinde, spatřil světlo světa **Stěpan Seryšev**.

Dospěl v mladého muže a dal se do služeb carské armády. V roce Velké říjnové socialistické revoluce, jak se za SSSR říkalo bolševickému převratu v carském Rusku, přeběhl na stranu rudých.

Bojoval v občanské válce jako lev – za spravedlnost pro dělníky a rolníky i pro sebe samého.

V roce 1918 byl zajat. Rok a půl strádal ve vězení ve městě Blagověščensk, ne zrovna nejpřívětivějším místě na světě, než ho osvobodili na východ postupující přívrženci světové nadvlády proletariátu.

Stěpanovi začal nový život – život vítěze osvobozeného z okovů, připraveného mstít se těm, kteří ho týrali. Osud podobný milionům jiných ruských osudů.

<https://www.youtube.com/watch?v=mW3mGpiwklI>

Podle autorek investigativního materiálu je věznění historika výsledkem nerovného souboje občana s generálem. Zdroj: Projekt, Youtube

Kariéra se před ním otevřela slibně. Brzy jeho jméno znali široko daleko, byl uznávaným velitelem, osvojil si i diplomatické dovednosti.

Naštěstí či naneštěstí, to už dnes stěží někdo rozsoudí, zemřel ještě dřív, než celou zemi sevřela atmosféra strachu, udávání, pronásledování, štvanic a zrady. Stalinské represe měly Rusko zásadně změnit. A to nejen na dobu, po kterou trvaly.

Ruští historikové odhadují, že:

- jen během dvou let – 1937–1938 – bylo odsouzeno sovětskými soudy milion čtyři sta tisíc lidí.
- Z nich bylo 700 tisíc popraveno.
- Dalších 160 tisíc zemřelo v trestaneckých táborech.
- Celkový počet obětí stalinismu je ale mnohonásobně vyšší. Například profesor Kurganov spočítal, že od roku 1917 do roku 1956 bylo zavražděno nebo zemřelo hladí a vyčerpáním v lágrech 66 milionů obyvatel sovětského impéria.

- Oběti Velké vlastenecké války do této statistiky započítány nejsou.

Stěpan Seryšev vejde do dějin „díky včasné smrti“ ještě jako docela bezúhonný člověk – jsou po něm nazvány ulice, náměstí, dokonce i jedna vesnice a válečná loď, má svůj odstavec v sovětské encyklopedii.

Jeho mladší bratr Vasilij se represím nevyhnul. Ani jako jejich vykonavatel, ani jako oběť. Svým osudem jen potvrdil teorii o revolucích požírajících své vlastní děti.

Byl horlivým příslušníkem NKVD (Lidový komisariát vnitřních věcí neboli bolševické ministerstvo vnitra), dotáhl to na poručíka, získal **Řád Rudé hvězdy (ten mu později seberou)** a v roce 1938 se stal poslancem Nejvyššího sovětu Běloruské sovětské socialistické republiky.

Kdyby vydržel, možná by vystoupal ještě výš. Jenže v roce 1939 ho zničil systém, který sám pomáhal vytvářet. Odsoudili ho za účast na „masovém neopodstatněném zatýkání“, tedy jinými slovy za represe na nevinných občanech, a zavřeli. Umřel ve vyhnanství. Skoro by se na něj zapomnělo. Kdyby nebylo historika Dmitrijeva.

Archivy se zavřely

Sandarmoch o tři čtvrtě století později. Lesní masiv v ruské Karélii, území rozkládajícím se u finských hranic. Dnes jeden z největších známých hromadných hrobů, ve kterém leží popravení během stalinského teroru.

Z centra Karélie Petrozavodsku se tam jede autem několik hodin. Na ruské poměry ovšem vzdálenost nijak ohromující. Přesto o tom, že tam spočívají pod vrstvou hlíny hromady lidských kostí, dlouho nikdo nevěděl.

Až v roce 1997 vedoucí pobočky organizace Memorial v Karélii Jurij Dmitrijev po dlouhém bádání v archivech usoudil, že hledat je třeba právě tam.

A našel. Ostatky tisícovek lidí – ruské inteligence, bělogvardějců, duchovních a prostě těch, které zastřelili, protože na ně někdo ukázal prstem.

Nejdřív odhalování tajemných zákoutí vlastní historie podporovaly i ruské úřady, školy i muzea.

Kolem roku 2015 se ale před Dmitrijevem začaly mnohé dveře zavírat. Místní úředníci ostentativně odmítali účast na Dnu památky obětí represí, který každoročně organizoval, archivy historikovi přestaly vydávat potřebné dokumenty, začaly mu chodit anonymní výhrůžky.

Historik Jurij Dmitrijev v roce 2005 při práci – vykopávání utajených hrobů obětí stalinských poprav. Foto: Memorial

Něco se děje, pochopil Dmitrijev. „Bud’ mě zavřou, nebo zabijou,“ řekl svému příteli Juriji Cvibelovi. Půl roku nato mu nasadili želízka.

Údaje o počtu obětí Velkého teroru jsou **v Rusku v poslední době často zpochybňovány**.

Podle ruských novinářů z **Kommersantu** i ruské *Novoj gazety*, kteří spolupracují s historikem **Konstantinem Boguslavským**, jde o záměrné zlehčování tragédie, která ovlivňuje životy Rusů dodnes.

Historik Dmitrijev byl neústupným kritikem bolševického režimu, komunistické ideologie i současných expanzivních výpadů Ruska především na Ukrajinu.

„Drazí bratři a sestry, něco musíme s naší mocí udělat. Hlavní je, abyste se nebáli. Co vám maximálně může udělat? Zabít,“ prohlásil například nedlouho po okupaci Krymu.

Byl zatčen na základě anonymu, který tvrdil, že si fotí svou nezletilou dceru nahou.

Soud nejdříve smetl udání ze stolu a Dmitrijeva zprostil viny. Jenže z neznámých důvodů bylo vyšetřování obnoveno.

To se opakovalo několikrát. Až vloni v létě ho soud poslal na 3,5 roku do vězení. Bylo to ale paradoxně malé vítězství, protože většinu trestu už si odpykal ve vazbě. A tak se těšil na listopad, kdy měl vyjít na svobodu.

Najednou se ale nenápadný a tichý vědec stal hrdinou reportáží několika státních televizních kanálů. Rossiya dokonce zveřejnila fotografie obnažené dcery (byly součástí spisu, a jak se dostaly do médií, se dosud nezjistilo) a okomentovala rozsudek jako nehorázně nízký. Dnes už tuto reportáž na webu státní televize nalézt nelze. Odvolací soud ale poslal historika za ostnatý drát na 13 let.

Rodiště Putinova učitele

Karélie je zvláštní oblast, pro Rusko velmi strategická. „Je to hodně kontrolovaný region,“ vysvětluje poslankyně karelského parlamentu za demokratickou stranu Jabloko Emilie Slabunovová. Že se Dmitrijevova kauza odehrála právě tady, má podle ní svou zákonitost. Nebo spíše symboliku.

Karélie je zalesněným územím mimořádně střeženým bezpečnostními složkami. Zdroj: Wikimedia commons, CC BY-SA 3.0

Dlouhá hranice s Finskem je důvodem, proč jsou tam upřeny zraky tajných služeb, pod něž pohraniční stráž patří. Přes deset let tam pracoval Jurij Andropov, šéf KGB a generální tajemník Komunistické strany Sovětského svazu. Muž, kterého prezident Putin otevřeně nazývá svým vzorem.

Nejen on. Pomníky, památníky, busty, pamětní desky, které připomínají osobnosti ruské historie, vypovídají i o tom, kdo je zrovna v módě. Andropov je od nástupu Vladimira Putina k moci trvalka.

Z Karélie ale pochází i někdejší ruský ministr vnitra Rašid Nurgalijev i Vladimir Proničev, někdejší 1. náměstek FSB pověřený řízením boje s terorismem.

Pochází odtamtud jeden z nejmocnějších mužů současného Ruska Nikolaj Patrušev, pravá ruka Vladimira Putina, bývalý ředitel FSB, dnes šéf Bezpečnostní rady Ruska. Dodnes se Patrušev věnuje dění v Karélii víc než v kterémkoliv jiném ruském regionu.

Represe bez pozornosti světa

Podle lidskoprávních organizací je i zvýšený zájem bezpečnostních složek o Karélii důvodem, proč se tam opozici daří ještě méně než kdekoli jinde.

V roce 2013 bylo zahájeno několik trestních řízení proti členům místní organizace demokratické strany Jabloko. Jeho členka Galina Širšinová dokonce ve volbách starosty Petrozavodsku zvítězila nad kandidátem vládní strany Jednotné Rusko, tlak a šikanu vydržela dva roky a v roce 2015 ve funkci skončila – vyčerpaná, zdeptaná a vyděšená.

Ve stejném roce byl k šesti letům vězení odsouzen karelský byznysmen Devletchan Alichanov. Mimochodem, proces s ním nápadně připomíná proces s historikem Dmitrijevem. Alichanov vystoupil s veřejnou kritikou soudů, které označil za pouhou odnož FSB. Obvinili ho z podvodů a poslali za mříže.

Rok po odsouzení Alichanova někdo udal Dmitrijeva.

A všechny ty případy se odehrávaly v režii karelské FSB, na kterou z Moskvy dohlížel sám Patrušev a bezpečnostní poradce prezidenta **Anatolij Seryšev**, člověk, jehož jméno zná málokdo, na veřejnosti nevystupuje, rozhovory nedává. Od roku 2011 do roku 2016 právě on stál v čele karelské FSB a musel tak bezpochyby schvalovat všechny velké kauzy, které se v Karélii v tom období dostaly před soud. I tu Dmitrijevu.

Seryšev. Málokdo si to jméno vybavil v souvislostech vpravdě historických.

Začínal v irkutské KGB, ale pak se přesunul do Karélie, kde se nejdříve specializoval na ekonomické zločiny.

„V Karélii se postupně staly jeho doménou případy umlčování protivníků režimu. To, že tak vyletěl vzhůru, je důkazem, že si povýšení

zasloužil svou tvrdostí,“ domnívá se bývalá starostka Petrozavodsku Emilija Slabunovová.

Podle ní poté, co bylo zahájeno Dmitrijevo stíhání, získal skvělou pozici v Moskvě. A brzy nato už byl v Kremlu. Jako poradce prezidenta, který má mimo jiné na starosti soudy.

Seryšev má otevřené dveře k prezidentovi, tvrdí autorky investigativního materiálu a odvolávají se na důvěryhodný zdroj z prezidentské administrativy. Řídí i kádrové otázky v silových resortech kromě armády. Tedy i v tajných službách.

A teď to nejdůležitější zjištění, nad kterým novinářky pracovaly hodně dlouho, až jim dva zdroje potvrdily, že právě Seryšev dohlížel a vydával pokyny v kauze historika Dmitrijeva.

Třetí zdroj prohlásil, že se „Seryšev o proces s Dmitrijem zajímal“.

https://www.youtube.com/watch?v=SvP2azvtVAY&feature=emb_logo

Ruská Novaja gazeta připomněla, kdo byl kdo během stalinských represí koncem 30. let minulého století. Zdroj: Novaja gazeta, Youtube

Může to být shoda náhod. Ale když v počátcích karelský soud Dmitrijeva osvobodil, dvě ženy, které se na tom podílely, ve své práci za různých okolností skončily.

Prokurátorka odešla z funkce dobrovolně, soudkyně Nosovová přišla o místo náměstkyně soudu nedobrovolně.

Naopak povýšen byl její podřízený Alexandr Merkov, který se procesu s historikem ujal.

Stará křivda

A teď to nejdůležitější. Zjištění, které potvrzuje, jak moc je ruská společnost rozdělená a jak staré křivdy stále mohou zasahovat do osudů lidí.

https://www.youtube.com/watch?v=YUjhrbkqJMM&feature=emb_logo

Dmitrijev se začal vyjadřovat nejen k záležitostem historickým, ale kritizoval i současné zahraniční expanzivní výpravy na Ukrajinu. Zdroj: Proekt.media, Youtube

V roce 2016 organizace Memorial zveřejnila seznam kádrových pracovníků NKVD, který v médiích s oblibou nazývali seznamem katů. Dmitrijevi najednou začali volat lidé, kteří se nepředstavili a přáli mu to

nejhorší. Historikův přítel Andrej Litvin tvrdí, že se ho ptali právě na seznam.

Je na něm 42 tisíc jmen „katů“. Autoři je seřadili podle abecedy. Pro Dmitrijevův případ je důležité písmeno „s“. Pod ním je možné najít jméno Vasilij Michajlovič Seryšev.

Seryševů je v Rusku víc než jeden. Jenže podle etnografky Galiny Makogonové je tady jedna jasná a nesmazatelná stopa. Seryševovi pocházeli z vesnice Antonovo, jejíž obyvatelé po jejím zatopení vystěhovali do sousedních vesnic. Seryševovi se přesunuli do Kobljakova. A tam se narodil budoucí Putinův poradce, dnes mocný muž a dohlížitel na bezpečnost státu Seryšev.

Reportérky našly generálova bratra a mluvily s ním. Jmenuje se Nikolaj. A potvrdil – ano, dědeček byl Stěpan.

Kreml odmítl, že by poradce prezidenta Putina měl jakýkoliv podíl na pronásledování historika Dmitrijeva. „Je to buď vědomá, nebo nevědomá chyba,“ řekl o článku na serveru Projekt tiskový mluvčí ruské hlavy státu Dmitrij Peskov.

Sám prezidentův poradce Anatolij Seryšev na dotazy novinářek neodpověděl. Bydlí teď u Moskvy v obci Tomonino. V luxusním domě za 50 milionů rublů. Ten je ale oficiálně majetkem jeho šestadvacetileté dcery Nasti. On sám prý nemá nic.

Dmitrijev do svého uvěznění žil skromně a nenápadně, v provinční oblasti na okraji Ruska. Do procesu ho nikdo neznal a po jeho zatčení ze zahraničí nezněly žádné hlasy vyzývající k sankcím či osvobození.

Ozvěny masového vraždění v první polovině minulého století jsou slyšet i dnes, myslí si historikův kolega Alexandr Seljuckij: „Vždyť on nevracel jména pouze obětem, ale i jejich katům.“ A jak jedni, tak druzí mají potomky.